

Szerző: Fáy Tamás

A szerző az egri Eszterházy Károly Főiskola
Német Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója.

GD Bildung und Kultur

Programm für lebenslanges Lernen

Kalocsai Varga Éva: A magyar nyelv taníthatóságáról

Gimnáziumi érettségivel rendelkező német (osztrák, svájci) állampolgár 12-13 iskolai éve alatt – azon kívül, hogy gyarapította anyanyelvi műveltségét – tanult angolul, latinul és franciául. Az angolt megérti, franciául elboldogul, a holland és a svéd ismerősen hangzik neki, de az olaszt és spanyolt is tagolt nyelvként érzékeli, amiből gyakran kihall olyan szavakat, amelyeknek egy idő után a jelentését is kitalálja. Ha Magyarországra jön, teljesen idegen hangzású, összefolyó szózuhatagként éli meg a nyelvünket. Amikor pedig annak írott változatával szembesül, valósággal megrémisztik az ékezetek. Mi, magyarok persze tudjuk, hogy még ez a legkevésbé bonyolult a nyelvünkben, egyszerűen azt kell megtanítanunk, hogy azok a magánhangzók, amelyeken ékezet van, hosszan ejtendőek. Ezt megérteni könnyű, a gyakorlati alkalmazása már nem annyira: a kezdő nyelvtanuló még sokszor esik majd abba a hibába, hogy azt tekinti hangsúlyos szótagnak, amelynek magánhangzóján ékezet van...

Ám mégis, ha azt is sikerült tudatosítanunk és begyakoroltatnunk, hogy a magyarban a *cs', gy', ly', ny', sz', ty'* betűkapcsolódások egy hangot jelölnek, akkor már nem kell sokat bajlódniuk a kiejtési szabályokkal. (Német anyanyelvűeknek érdemes felhívni a figyelmüket arra, hogy a magyarban a szó közepén is ejtjük a *h'-t* (éhes' és nem pedig mint a *drehen'* szóban), hogy az *ie'* betűkapcsolatnak mindkét magánhangzóját ki kell ejteni, mint a német *Linie'* szóban, hogy a magyarban egyetlen *s'* betű jelöli azt az *s'* hangot, amit ők *sch'-val* írnak le, illetve hogy a *z'* betűt ne cettként ejtsék.)

A szókincsünk már más. Ott – a nemzetközi szavak kivételével (autó, telefon, gimnázium...) – valóban nincs kapaszkodó. Egy több nyelvet beszélő német ismerősöm több hetes magyarországi tartózkodás után boldog felfedezésként újságolta: „Végre kihallottam egy szót a nyelvekből! A *persze'* minden bizonnyal a latin *per se'* kifejezésből származik.” Később ő egész jól megtanult magyarul, s egyszer félig tréfásan így elégedetlenkedett: „Egész Európa beéri a *dóm'* szóval. De nektek így kell hívni: *székesegyház'*. Máskor egy szintén nagy műveltségű bajor

barátunk töltött két hetet Magyarországon. Azon kívül, hogy a köszönési, udvariassági fordulatokat – udvariasságból – előre megtanulta otthon, egyetlen mondat ragadt meg benne: „Nem tesz semmit.” Éspedig azért, mert hasonlóan érzékelte a „Nimm Tasche mit!” mondat hangzásához. A két mondat közléstartalmának ekvivalenciájáról ugye nem érdemes szót ejtenünk.

S valóban. A nem magyar anyanyelvű európai állampolgár Európa legtöbb országában rálel az eredetileg görög eredetű latin jövevényszó – vagy „apotheca” vagy „pharmaciae” – valamely, számára ismerős változatára, s tudja, hogy ott kaphat fájdalomcsillapítót, ha fáj a foga. Magyarországon tudnia kellene, hogy a „gyógyszertár” (van benne két „gy”, egy „sz” és két ijesztően hosszú magánhangzó) az a patika, amit keres.

Vannak, akik azt vallják, a magyar nyelv nem nehezebb, mint az összes többi. Ha nehezebb lenne – érvelnek – a magyar kisgyereknek hosszabb időbe telne megtanulni az anyanyelvét. Illetve: Azt mondani, hogy egyik nyelv nehezebb a másiknál, ugyanúgy nincs értelme, mint azt állítani, hogy egyik állat éhesebb, mint a másik. Mondjuk a farkas éhesebb. (*Bedő Iván: Mennyire nehéz a magyar nyelv?*) Lehet, hogy helytálló érv az egyik, s szellemes a másik. A gyakorlat azonban mégis azt mutatja: a latin, germán, szláv nyelvcsalád valamely nyelvét beszélőknek (általában) nehezebb megtanulniuk a magyar nyelvet, mint más európai nyelveket.

Bevezetőmben ennek okaira keresem a választ. Előbb azonban vizsgáljuk meg ne csak a nyelvet, hanem a nyelvhasználat kérdéseit is.

Interkulturalitás

Az IDIAL4P tananyagához összeállított német nyelvű didaktikai segédanyag fontosnak tarja annak hangsúlyozását, hogy idegen nyelvek tanítása során nemcsak nyelvi kompetenciákat sajátíttatunk el, hanem interkulturális ismereteket is közvetítünk, hiszen a közlésnek nemcsak tartalmi és stilisztikai, hanem – a viselkedésre vonatkozó – kapcsolati aspektusai is vannak; pl. a közelségnek és távolságtartásnak az adott országban megvannak a maga bevett szokásai. Nincs okunk feltételezni, hogy formális, hivatalos helyzetekben eltérőek lennének a kommunikációs konvenciók – egy vámvizsgálat, közúti ellenőrzés, baleseti színhelyelés mind a közlés tartalmában és stílusában, mind pedig a viselkedés módját illetően hasonlóan zajlik Magyarországon is, mint német nyelvterületen: a megszólítás magázó, a kommunikáció távolságtartóan udvarias.

Informális szituációban minden bizonnyal vannak apróbb eltérések. Pl. mi, magyarok viszonylag rövid ismeretség után is szívesebben használjuk megszólításra a keresztnévet.

Találtam három mondatot egy külföldieknek írott magyar nyelvkönyvben, amit biztosan nem így tanítanék meg:

- „Ez a nagybátyám.” – Az „ez”, „az” mutató névmást udvariatlanság személyre használni (szemben a „Das ist mein Onkel” német fordulattal): ha személy, akkor „ő”.
- „Sok boldogságot kívánok önnek, Kovácsné!” – A mondat udvarias ugyan, de kevésbé életszerű. Egy magyar valószínűleg inkább így mondaná: „Sok boldogságot, kedves Judit.”, s ez nem számítana bizalmaskodásnak.
- „Hogy hívják az anyád bátyját?” Azon kívül, hogy a határozott névelő fölösleges (a mondat így még jobban emlékeztet „Az anyád!” durvaságára), „az anyád” önmagában is minimum faragatlan. Ridegen hangzik ugyan, de azt még mondhatom: „az anyám”. Az „anyád” semleges szituációban udvariatlan, bizonyos helyzetekben pedig szitokszó. Magyarul már elég jól beszélő külföldiek vagy megmosolyognak bennünket az „édesanya” hallatán (afféle

nyelvi túldíszítettségnek tartva azt), vagy meghatódnak. Mindaddig, míg a fenti stilisztikai árnyalatok mellett meg nem magyarázzuk nekik, hogy az ,édesanyám' nem azt jelenti, hogy ,meine süße Mutter', hanem azt: nem a mostohaanyámról, nem a nevelőanyámról, hanem a szülőanyámról beszélek.

Nézzünk meg még néhány fordulatot az udvariasság kifejezésére:

- A ,Kérem, jöjjön velem!' felszólítás stílusértékét tekintve ugyanaz, mint a német ,Bitte, kommen Sie mit!' fordulat; az ilyen kifejezések azonban, mint a ,Parancsoljon!', ,Tessék parancsolni!' már igényelnek némi magyarázatot (pl. hogy a ,Parancsoljon!' fordulatnak semmiféle militáns jellege nincs, jelentése közel áll a ,wünschen' jelentéstartalmához, illetve azt fejezi ki, hogy ,állok rendelkezésére'.
- Hasonlóan: a ,Fáradjon be!' udvarias felszólítás, amivel nem valamiféle fáradozásra ösztönzöm a vendéget, hanem arra, hogy lépjen be a szobámba, házamba, irodámba...
- A ,Meg tetszik tudni mondani...' fordulat is udvarias ugyan, ám alkalmazási köre ma már korlátozott (fiatalok fejezhetik ki így az idős emberrel szembeni tiszteletüket), az azonban már furcsa lenne, ha pl. két azonos korú férfi között kezdődne így egy párbeszéd.
- A ,szabad' szónak van ,frei' jelentése – ,Szabad ez a hely?' –, de ,megengedett' értelemben is használjuk: ,Szabad itt dohányozni?'. Engedélyt az ige feltételes módú alakjával is kérhetünk: ,Továbbmehetünk?'
- Meglehet, nem magyar anyanyelvűek számára félreértést okozhat a tagadó alakban feltett kérdés: ,Nem kér kávét?' Pedig ezzel a mondattal semmi gond nincs. Sem nem udvariatlan, se azt nem sugallja, hogy a megkérdezett spórolja meg nekünk a tagadó alakban felkínált kávét. Bevett forma.

S végül ne feledjük: magyarul még mindig akkor köszönünk illendően, ha így mondjuk: ,Jó napot kívánok.', ,Jó estét kívánok.'...

Ami nincs, az az enyém – nyelvünk néhány furcsasága

„Furcsaságai” persze minden nyelvnek vannak. Mégis összegyűjtöttem néhány olyan jelenséget, amivel a magyar nyelvvel ismerkedő kezdő fokon is találkozhat, amit nem ért, amin megütközik, ami összezavarja. Valamennyien ismerjük a viccet a monarchia magyar katonájáról, akire hosszas szidás után dühös őrmestere így kiabál rá: „Verstanden?!” A magyar katona pedig így válaszol: „Ver.”

- A magyarban az igekötő megismétlésével igenlő választ fejezhetünk ki.
„Elindult már a teherautó? – El.”
- A magyar birtokos szerkezet a német anyanyelvű számára eleve fordítva van: „az anyagok gyúlékonysága”, „a tartály tartalma”, „egy teherautó pótkocsija”; de nézzük csak meg, valójában mit teszünk, amikor tagadó választ adunk egy olyan kérdésre, ami azt firtatja, hogy egy adott dolgot birtokolunk-e. A kérdésre: „Van útlevele?” így válaszolunk: „Nekem nincs útlevelem.” A mondat eleje birtoklásra utal, a mondat végén a birtokos személyrag egyértelműen birtoklást fejez ki, miközben a mondat közepén az egészet letagadjuk: „nincs”.
- A magyar a páros testrészeket egyes számban használja. Ez még könnyen elfogadható. A „Levágatom a hajam.”, „Fogat mosok.” már furcsább – mintha egyetlen szál hajam vagy egyetlen fogam lenne. De pl. a „fél lábú” kifejezés már téves képzeteket kelthet, miközben a „fél szemű” egyenesen képtelenség: mintha a két szeme közül az egyiknek a fele látna, a másik fele pedig vak lenne.
- A „jó”, „jól” szavaknak pozitív jelentéstartalma van, úgy, mint a németben. De pl. a „jótáll” nem azt jelenti, hogy kedvünk telik az álldogálásban, hanem azt, hogy kezeskedünk valakiért. Annak pedig, hogy „Ma még jobban el fogunk késni, mint tegnap.” a legkevésbé sem örülünk. A „jó” melléknév tehát nem feltétlenül pozitív jelentésű, hanem az adott tulajdonság fokozott mértékét is kifejezheti. (Hegedűs 2004: 199)
- Az „igen” szóval igenlést, a „nem”-mel tagadást fejezünk ki, a „de igen”-nel akkor válaszolunk, ha tagadó kérdésre adunk igenlő választ – ez eddig világos

(,Ja', ,Nein', ,Doch'.) Ám az ,Itt nem lehet német nyelvű újságot kapni?' kérdésre adott ,Dehogynem' válasz már megtévesztő lehet: a tagadószó dacára mi ilyenkor azt mondjuk: ,de igen'.

- Hasonló jelenség: a ,csak' partikulával általában megszorítást fejezünk ki. Ugyanakkor az ,igencsak' éppen az ellenkezőjét jelenti: a fokozás kifejezésére használjuk. (,Csak tizenkét láda van a teherautón.' – ,Igencsak el fogunk késni'.)
- A ,jaj' szavunk jelentéstartalma nem azonos a német ,O, weh!' kifejezéssel. Mert igaz ugyan, hogy egyfelől fájdalom és kétségbeesés kifejezésére használjuk: ,Jaj, de fáj a fejem!', ,Jaj, de sokat kell várni!', ám ugyanúgy kifejezhetünk vele ujjongást, csodálkozást, óhajt: Jaj, de jó!', ,Jaj, de csodálatos idő van!', Jaj, de jó lenne!' (Eöry 2007)
- Azonos alakú szavak minden nyelvben vannak, nem számítanak „furcsaságnak”, viszont – különösen a nyelvtanulás kezdetén – komoly zavart kelthetnek, ha nem hívjuk fel rájuk a figyelmet. Összeállított tananyagunk feldolgozása során három ilyen szó tisztázására érdemes sort keríteniünk: a magyar ,vezet' igeinek ,fahren' és ,führen' jelentése is van (többjelentésű szó). (,Melyik út vezet Budára?', ,Schmidt úr vezetett Győrtől Budapestig?') A ,vár' szó igei jelentésben fordul elő, de érdemes felhívni rá a figyelmet, hogy főnévként egészen mást jelent. A ,fog' szó mindhárom jelentésében előfordulhat a nyelvtanulás kezdő fokán: főigeként, főnévként és a jövőidő segédigeként.
- S végül egy furcsán szerkesztett mellékmondat – a zavart ezúttal is a tagadó forma kelti: ,Boldogan éltek, amíg meg nem haltak.' – valójában addig éltek és voltak boldogok, amíg egyszer csak meghaltak. ,Menjen egyenesen előre, míg a benzinkúthoz nem ér.' – értsd: ha arra megy, amerre mondom, oda fog érni a benzinkúthoz.

Mi másképp mondjuk

Az alábbi felsorolás sem teljességre, sem kifogástalanul pontos meghatározásokra nem törekszik, mindössze azokat a jellegzetességeket igyekeztem összegyűjteni, amelyek tisztázása az adott célcsoportban, a rendelkezésre álló idő alatt, e modul feldolgozása során célravezetőnek tűnik.

- A magyar a magázó formát Sg/3. személlyel fejezi ki: „Jöjjön, kérem!”
- Mivel a magyar ragozott ige kifejezi a cselekvő számát és személyét is, s mivel a magyar igeragozási paradigma teljes, tehát nincsenek benne ismétlődő alakok (szemben a némettel: „sehen” főnévi igenév, „wir sehen”, „sie sehen”, „Sehen Sie!”), nem kell kitenni a személyes névmást, csak ha a cselekvő személye külön hangsúlyt kap.
- A határozatlan és általános alany kifejezésére nincs külön szavunk (mint a németben a „man”); a Pl/3. személyt használjuk: „A rakományt mindig alaposan megvizsgálják.”
- Német anyanyelvűek számára zavarba ejtő lehet, hogy a magyarban az eldöntendő kérdésnek nem feltétlenül kell állítmánnyal kezdődnie: „Délután indult el a teherautó?”, „Kávét kér?”; illetve fordítva: az állítmánnyal kezdődő mondat nem feltétlenül kérdő vagy felszólító: „Letértem az autópályáról.”
- Kéttagú – helyre és birtoklásra vonatkozó – állítmány esetén a kijelentő módú, jelen idejű tagadást a „nincs” sóval fejezzük ki: „Itt van az autója?” – „Nincs.” Ráadásul a birtoklás kifejezésére a létigét használjuk: „Van útlevele?” – „Nincs.”
- Szokatlan lehet az ún. kettős tagadás jelensége. „Ha a negatív kijelentés, megállapítás a szituáció valamely elemére kategorikusan és teljes mértékben vonatkozik, akkor az elem is és az állítmány igei része is negatív formába kerül... a magyarban ezt a jelenséget nevezzük kettős tagadásnak” [...] (Hegedűs 2004: 281): „Senki sem sérült meg.”
- Független kérdésben a magyar kettős kötőszót használ: „Megkérdezem, hogy meddig kell várni.”
- A „megy” ige a járművel való haladást is jelenti: „Ez a busz megy a Keletihez?”, „Melyik villamos megy a Gellért térre?”

- A jelző az esetek többségében nem kap toldalékot: ,Súlyos sérülések nem voltak.', Veszélyes anyagot szállítok.'
Az értelmező jelző és az ,ez', ,az' mutató névmási jelző veszi csak fel az őt követő szó jelét/ragját: ,Ezt az okmányt kérem.',Ezzel a teherautóval szállítottuk a tartályokat.'
- Határozott és határozatlan számnevek után a főnév nem kerül többes számba: ,Három tartály az árokba borult.'
- Segédigés állítmányi szerkezetben a főnévi igenév igei személyragokat kap: ,Meg kell keresnem az útlevelem.'
- Az -ig határozórag időpontra és időtartamra is vonatkozik: ,Ötig tudok várni.', ,Öt napig maradok.'
- A megállapítás, mi szerint a magyar nyelvnek kötetlen lenne a szórendje, egyfelől csak részben helytálló, hiszen pl. a szintagmán belüli sorrend ugyanúgy kötött, mint a legtöbb nyelvben – a jelző megelőzi a jelzett szót, de pl. a magyarban (szemben a némettel) a határozói funkciójú elem is megelőzi az igét: ,Az iskola közelében lassan hajtson!', illetve a tagadószó a ragozott ige előtt áll: ,Nem értem.', vagy az ,is' határozószó a főnév után: ,Kérem a menetlevelét is.' Másfelől igaz ugyan, hogy ugyanazon szóhalmazból többféle sorrendben is összerakhatunk értelmes és korrekt magyar mondatokat, ám a mondatok jelentésárnyalatai különbözőek lesznek. A magyar mondat szórendjére vonatkozó megállapítás így pontosabb: a szórenddel az információ ismert és új, hangsúlyos és hangsúlytalan részeit különböztetjük meg:
,Tegnap indultam kamionnal Hamburgból.'
,Hamburgból kamionnal indultam.' (Bécsből teherautóval).
,Hamburgból indultam kamionnal.' (nem Bécsből)
,Tegnap én indultam kamionnal Hamburgból.' (nem Schmidt úr),
,Én tegnap indultam kamionnal Hamburgból.' (szemben Schmidt úrral, aki tegnapelőtt indult.)

- Komoly félreértésekhez vezethet, ha nem tudatosítjuk: a magyar dátumban az évszám van elől, amit a hónap követ s aztán a nap. Tehát a 10.08. október nyolcadikát jelenti, s nem pedig augusztus tizedikét.

Ami nehéz

Első megközelítésben azt hihetnénk, nyelvünk agglutináló jellegéből adódnak azok a nyelvi jelenségek, amelyek nehézséget okoznak a magyart idegen nyelvként tanulóknak. S ez részben igaz is, hiszen szokatlan számukra, hogy a névszókat morfológiai elemekkel, ragokkal fűzzük mondattá, illetve kezdetben ijesztőnek tűnhet a többszörösen továbbképzett, jellel, raggal ellátott szóból kibogozni a szótövet, ha a kezdő nyelvtanulónak a szótőre van szüksége. Ám gyakorló hungarológusok tapasztalata szerint nem ebből adódnak az igazi nehézségek, hanem abból, hogy nyelvünknek vannak flektáló tulajdonságai is. Annak, hogy hogyan változik meg a szótő a hozzákapcsolódó toldalék hatására, vannak ugyan rendszerbe foglalható szabályai, ám ezek a szabályok bonyolultak, még a nyelvtanulás igényesebb fokán is nehezen taníthatók. Fogadjuk meg inkább a gyakorló hungarológusok tanácsát:

- a főnév alapesete mellett érdemes megtanítani a Sg. Akk., a Pl. Nom. és a Sg. Gen. alakot is: ,kéz', ,kezet', ,kezek', ,keze'.
- igék esetében a jelen Sg/3., a múlt Sg/3. és a Konj. Sg/2 alakokat: ,lát', ,látott', ,láss'. (Hegedűs 2004: 12)

Ez a gyakorlatorientált megoldás minden bizonnyal célravezetőbb, mintha valamiféle táblázatba foglalva próbálnánk elmagyarázni, hogyan képes kilencféleképpen módosulni az az egyszerűnek tűnő szabály, mi szerint a magyarban a többes szám jele a -k. Ugyanígy járnánk a másik egyszerűen hangzó szabállyal: a tárgy ragja a -t. Igaz: ,asztal – asztalt', ,tanár – tanárt', ,lány – lányt', ,város – várost'... ám: ,ház – házat', ,tér – teret', ,víz – vizet'...

- a változó tövű igék miatt „gazdasásos”, ha a főnévi alakot is megtanítjuk.

Felmerül a kérdés, hogy a nyelvtanulásnak ezen a fokán érdemes-e egyáltalán szóképzést tanítani. Rendszerbe foglaltnak, netán táblázatokkal semmiképpen. Ám főként a szövegértést segíti, ha néhány esetben nemcsak az igei, hanem a főnévi

illetve melléknévi igenévi alakot is megtanítjuk (,ellenőriz – ellenőrzés’, ,világít – világító’). Maga a tény, hogy a jelenségre felhívjuk a figyelmet, nem megnehezíti, hanem megkönnyíti a nyelvet tanulók dolgát.

Minden bizonnyal nehézséget okoz a magyart idegen nyelvként tanulók számára a határozóragok sokfélesége. Nem egyszerűen arra gondolok, hogy sok van belőlük – mint minden nyelvben –, hanem hogy ugyanazon ,viszony’ kifejezésére is többfélét használunk. Pl. az évszakok neve elé németül az egyetlen ,in’ prepozíciót illesztjük, ezzel szemben magyarul: *télen*, *tavasszal*, ám ezt is két-két változatban: *nyáron*, *ősszel*. Bosszantó. Csakúgy, mint az, hogy én a Petőfi Sándor utcá*ban* lakom, a barátom pedig a Budaörsi út*on*. Vagy: én Németországból jövök, ő pedig Magyarországról érkezik Bécsbe. Én Pécsre szállítom az árut, a kollégám pedig Győrbe. Barátaink élnek Budán, Pakson, Cegléd*en*, Győr*ben* ...Ugyanígy: hetente, évente, de óránként.

A hasonulás, összeolvadás, illeszkedés szabályaival nem érdemes terhelni (nem illik zaklatni) más anyanyelvű tanítványainkat, de ha így is megtanítom a hét napjait: hétfő*n*, kedde*n*, szerd*án*, csütörtök*ön*, péntek*en*, szombat*on*, akkor valójában az illeszkedés szabályát tanítottam. S reménykedem, hogy egy idő után képes lesz adaptálni is.

Említsünk meg még egy apróságot: ,kis’ és ,kicsi’, ,két’ és ,kettő’. A mondatban a rövidebb alakot használjuk jelzőként, a hosszabbat állítmányként, illetve a hosszabb alakot használjuk akkor is, ha nem következik utána semmi. Csak a hosszabb alakot toldalékoljuk. (Hegedűs 2004: 64)

„Kis türelmet kérek.”

„Kér kávét?” – „Csak egy kicsit.”

„Két ládának még fel kell férnie a teherautóra.”

„Hány ládát kell még felpakolnunk?” „Kettőt.”

És akkor még nem beszéltünk az IGÉRŐL

Mivel összeállított tananyagunk ún. „realitásközele” és autentikus szövegeket tartalmaz, a tekintélyes szakszókincs mellett komplex nyelvi fordulatok, összetett nyelvi struktúrák fordulnak elő benne. Az ige pl. a jelen idejű, kijelentő módú, alanyi ragozású alakokon kívül előfordul felszólító módban (,beszéljen’), tárgyas ragozással (,értem’), feltételes módú alakban (,tudna’), múlt idejű alakban (,indultam’), olyan alakban, amikor az igekötő elválík (,állítsa le’, ,adja át’), felbukkan a jövő idő (,Ki fogja átvenni?’, ,Késni fogok’.), találkozunk segédigés szerkezetekkel, ami azért nehéz, mert a magyarban ilyenkor a főnévi igenevet látjuk el igei személyragokkal (,Hol kell leraknom az árut?’, ,Meg kell keresnem...’); előfordulnak változó tövű igék (,hinni – hisz’, ,jönni – jövök’); illetve találkozunk a létigével – aminek jelen idejű használata sem egyszerű – múlt idejű (,Figyelmetlen voltam’), jövő idejű (,Itt valami félreértés lesz.’) illetve jelen idejű feltételes módú alakban is (,Jobb lenne, ha...’)

Mindennek rendszerbe foglalt, nyelvtani magyarázatokkal ellátott megtanítása nemcsak reménytelen vállalkozás lenne, hanem a nyelvtanulóknak is kedvét szegné. Néhány „szabályosan viselkedő” igét azonban mégis érdemes végigragoztatni – mintegy bátorításképpen: létezik valamiféle rendszer. Én ezt tenném a leckékben leggyakrabban előforduló ikes igével is (,eszik’, ,iszik’, ,dolgozik’, ,érkezik’, ,késik’, ,lakik’, ,utazik’ – a ,történik’ már más, hiszen csak a 3. személyű alakja használatos (többnyire múlt időben – ,Baleset történt’.). Egyébként ha az látszik célravezetőnek, hogy néhány ige ragozását mégis megtanítsuk, akkor érdemes a gyakorló hungarológusok már említett tanácsára hallgatnunk (jelen Sg/3., múlt Sg/3. és Konj. Sg/2).

Bár ikes igéink ragozási paradigmája már nem teljes, én azért még mindig az ,eszem’, ,iszom’, ,dolgozom’, ,lakom’... alakokat tanítanám.

Mi, magyar anyanyelvűek könnyedén használjuk, s fel sem tűnik, hogy másoknak gondot okozhat: ,Keresem az útlevelem.’, ,Téged keres/ek.’ Miért? Hiszen a cselekvés mindkét esetben határozott tárgyra irányul. Azért, mert tárgyas ragozás esetében teljes ragozási rendszerünk csak a *harmadik* személyű határozott tárgyra van; míg második személyű határozott tárgyra egyes szám első személyű alany esetén külön

személyraggal tudunk utalni (-lak, -lek): ,Téged kereslek.’ ,Tegnap este hívtalak.’
(Bencédy et al. 1996: 179)

Tehát a magyarban a ragozott igealak kifejezi a cselekvő számát, személyét, módját, illetve hogy az igei cselekvés irányul-e valamire, ezen belül határozott vagy határozatlan tárgyra irányul-e:

,Hozhatom az étlapot?’ ,Nem, köszönöm, még várok valakire.’

,A vámvizsgálatot várom.’

Más szóval: minden igealak ige-tőből, módjelből, időjelből és személyragból áll, legfeljebb valamelyik toldalék (vagy akár mindegyik) zéró morfémaként „van jelen”. A ,kér-né-lek’ szóban pl. az ige-tövet módjel követi, amihez igei személyrag kapcsolódik, miközben a ,kérnélek’ alak az igeidőt is kifejezi, sőt azt is, hogy én téged/titeket kérnélek. A feladat az, hogy mindezt megértse pl. egy német ajkú, aki ugyanezen közléstartalom kifejezésére négy szót használ.

Létigénk paradigmájában voltaképpen két ige alakjai keverednek, a ,van’ és a ,lesz’ egészítik ki egymást. A kijelentő mód jelen idejű alakjait a ,van’ tőből képezzük; a múlt időt mindkettőből megalkothatjuk, de a ,voltam’ és a ,lettem’ között jelentéskülönbség van (úgy, mint a németben). Ezzel szemben a jelen idejű feltételes módú alakot úgy alkothatjuk meg mindkét igéből, hogy azok kb. azonos jelentésűek (,volnék’, ,lennék’). Felszólító módú alak viszont csak a ,lesz’-ből képezhető: ,legyek’, ,legyél (légy’), ,legyen’...

Az igazi bonyodalmat azonban nem ez okozza, hanem az ún. létigés állítmányi szerkezet, ami így áll össze: névszó/határozói funkciójú elem + létige. Ilyen esetekben a lexikai információt a határozói vagy névszói rész hordozza, a ,van’ létigének grammatikai funkciója van. A kérdés az, mikor kell kitenni 3. személyben is létigét, s mikor nem. 3. személyben zéró fokon „van jelen” a létige a következő esetekben:

,Sofőr vagyok.’ – ,Schmidt úr sofőr.’ – főnév

,Fáradt vagyok.’ – ,A sofőr fáradt.’ – melléknév

,Az összeg kilencvenkilenc.’ – számnév

,Nem ő a rakodómunkás.’ – névmás

„Ez a szoba kiadó.” – melléknévi igenév

Ha azonban a létigés állítmányi szerkezet – többnyire határozói funkciójú elemmel összekapcsolt – létezését vagy birtoklást fejez ki, akkor 3. személyben is kiteszük a létigét:

„Itt van a menetlevél.”

„Nekem csak egy menetlevelem van.”

S végül hadd utaljak röviden még arra, hogy minden bizonnyal az igekötős igék jelentésárnyalatai és használata sem lehet egyszerű a magyart idegen nyelvként tanulók számára. Az igekötő minden nyelvben árnyalja az ige jelentését; nem tehetünk mást, mint beletörődünk, hogy az „el-” igekötőnek hétféle jelentésmódosító szerepe van (Hegedűs 2004: 97) Néhány alakra a rendelkezésre álló rövid idő alatt is érdemes felhívni a figyelmet („áll – megáll – beáll – kiáll...”).

Az azonban hogy az igekötő mely esetekben válik el, s mely esetekben nem, már másként van, mint a németben:

„Kiraktam az árut.”

„Elment a tegnapi szállítmánnyal.”

„Schmidt úr már kifizette a számlát.”

Segédigés és tagadó alakban: „Schmidt úr ki akarta fizetni/nem fizette ki; illetve: „A tegnapi szállítmánnyal ment el.”

Az első három mondatban az igekötős ige hangsúlyos, ilyenkor az igekötő nem válik el.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy egyfelől a célcsoport tagjai minden valószínűség szerint kevés nyelvészkedő hajlandóságot mutatnak, másfelől a rendelkezésre álló idő is nagyon rövid, ezért célként aligha tűzhető ki több, mint egyfajta elemi, gyakorlatorientált ismerkedés a nyelvvel, ami aligha jelenthet többet, mint szituációba és szövegkörnyezetbe illesztett mondatpanelek elsajátításának reményét.

Bevezetőmben arra tettem kísérletet, hogy megpróbáljam anyanyelvünket kívülállóként ízelgetni: vajon mi lehet benne a szokatlan, furcsa, nehéz ..., milyen

jellegzetességek tűnhetnek fel akár már a kezdő nyelvtanulónak is. S ha a magyar nyelv sajátosságainak taglalása olykor túl részletezőnek tűnik, olyan részletkérdésnek, aminek tisztázására nyelvünket hosszú idő alatt, igényesen, árnyaltan elsajátítani igyekvők körében kerülhet sor, az nem azért van, mintha közben megfeledkeztem volna a célcsoportról, vagy arról, hány órára terveztük a tananyagot, hanem azért, mert váratlan kérdések rövid idő alatt is érhetik az anyanyelvét idegen nyelvként tanító tanárt. Bevezetőm e váratlan kérdések megválaszolásához nyújthat segítséget, illetve azt remélem, hogy továbbgondolásra is késztet.

IRODALOM

Bedő Iván 2006. Mennyire nehéz a magyar nyelv? HVG 2006/20. szám

Bencédy József – Fábíán Pál – Rácz Endre – Velcsov Mártonné 1996. A mai magyar nyelv. Budapest: Tankönyvkiadó.

Eőry Vilma [szerk.] 2007. Értelmező szótár. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Erdős József – Prileszky Csilla 2004. Halló, itt Magyarország! Magyar nyelvkönyv külföldieknek. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hegedűs Rita 2004. Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Kiss Gábor [szerk.] 2005. Magyar szókincstár. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Az IDIAL4P projektről

Az IDIAL4P célja, hogy a dél-kelet- és közép-kelet-európai országokban növelje a német nyelv támogatottságát, valamint hozzájáruljon az Ausztriában és Németországban kevésbé elterjedt dél-kelet- és közép-kelet-európai nyelvek (bolgár, lengyel, szlovén, magyar) helyzetének erősödéséhez a szakmai kommunikáció területén. A projekt így egyrészt elősegíti a munkavállalók vállalatai beilleszkedését, másrészt az Európai Unió alapelveinek tekintett többnyelvűséget.

A szakmai nyelvtudás iránti keresletet gyakran specifikus és nem ritkán spontán jellegű szempontok határozzák meg, ezért a szaknyelvi ismeretek szükséges szintjét szinte lehetetlen meghatározni. A kis létszámú szaknyelvi tanulócsoporthoz miatt alacsony szintű a tananyag-ellátottság, és kevés a megfelelően képzett oktató is.

Az IDIAL4P

- a szaknyelvi és interkulturális kompetenciák fejlesztésén alapuló többnyelvű modulok összeállítása révén hozzájárul a tankönyvpiac helyzetének javításához
- megkönnyíti a szaknyelvi oktatásban résztvevő oktatók felkészülését (tanári kézikönyvek, tanulási tippek és e-learning modulok segítségével), valamint
- az IKT-alapú önképzés lehetőségének megteremtésével növeli az élethosszig tartó tanulás iránti elkötelezettséget